

Assessing the Status of Children and Adolescents' Departments in the Country's Public Libraries from the Perspective of Librarians and Providing an Appropriate Model

Nooralsadat Mousavi

Ph.D. Student in Information Science and Knowledge Studies, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Iran. Email: Noor.mousavi1981@gmail.com. Orcid ID: 0009-0006-9112-2688

Fereshteh Sepehr

Corresponding author, Assistant professor, Department of Information Science and Knowledge Studies, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Iran. Email: F_sepehr@iau-tnb.ac.ir. Orcid ID: 0000-0002-5178-8788

Zohreh Mirhosseini

Associate Professor, Department of Information Science and Knowledge Studies, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Iran. Email: zmirhosseini@yahoo.com. Orcid ID: 0000-0002-8469-8543

Abstract

Objective: The primary objective of this study was to comprehensively evaluate the current status of children's and adolescent libraries throughout Iran and to explore the feasibility of developing a suitable conceptual model that could guide their improvement and management. Recognizing the vital role these libraries play in fostering literacy, cognitive development, and social engagement among young populations, this research sought to identify key components that influence their effectiveness and sustainability.

Method: To achieve this, a mixed-methods research design was adopted, incorporating qualitative and quantitative approaches. Initially, the Delphi technique was employed to gain consensus among a panel of 17 experts specializing in children and adolescent library services. These experts contributed to the design and refinement of a researcher-created questionnaire, ensuring its content validity and internal consistency, as evidenced by a high Cronbach's alpha coefficient of 0.897. The questionnaire gathered rich qualitative data concerning various operational and developmental facets of these libraries. In the quantitative phase, a stratified random sampling method was applied to select 331 librarians from a national population of 2,365 professionals working in children and adolescent libraries. Data were collected through surveys and subsequently analyzed using a combination of descriptive statistics and non-parametric tests to summarize and assess central tendencies and patterns. Additionally, confirmatory factor analysis (CFA) was conducted with IBM SPSS and AMOS software to validate the factor structure underlying the identified components and to evaluate the model's fit to the empirical data.

Findings: The findings revealed that key domains such as librarian responsiveness, human resource capabilities, and physical and environmental factors collectively explained approximately 66% of the variance in assessing the libraries' status. Environmental health and hygiene variables accounted for 67%, while factors related to cognitive development explained 68%, illustrating their substantial influence on library quality and user experience. However, CFA results indicated that human resources and environmental health and hygiene demonstrated the strongest model fit, whereas cognitive development, physical factors, and responsiveness exhibited weaker alignment with the proposed structure.

Result: Further second-level factor analysis highlighted the adequacy of the economic indicator, though other indices did not achieve satisfactory fit levels. Employing advanced methods such as

bootstrapping and the Bollen–Stein index, the study ultimately proposed a final conceptual model designed to serve as a theoretical framework. This framework is aimed at guiding future assessments and strategic planning for enhancing children's and adolescent libraries in Iran, while acknowledging current limitations and areas needing further refinement.

Keywords: Library, children and adolescents, status assessment, public library institution, model

سنجش وضعیت بخش‌های کودک و نوجوان در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور از دیدگاه کتابداران و ارائه الگوی مناسب

نورالسادات موسوی

دانش‌آموخته دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران. رایانامه: Noor.mousavi1981@gmail.com شماره ارکید: 0009-0006-9112-2688

فرشته سپهر

نویسنده مسئول، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران. رایانامه: F_sepehr@iau.ac.ir شماره ارکید: 0000-0002-5178-8788

زهره میرحسینی

دانشیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ایران. رایانامه: zmirhosseini@yahoo.com شماره ارکید: 0000-0002-8469-8543

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۰۹/۰۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۶

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و تعیین امکان ارائه الگوی مناسب انجام شد.

روش: پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نوع ترکیبی می‌باشد که به روش پیمایشی-تحلیلی و تحلیل عاملی تاییدی انجام شده است. جهت برآورد مدل و برآورد بارهای عاملی و واریانس ضرایب از روش «ای‌دی‌اف» و برای مدل عاملی کلی از روش حداکثر درست‌نمایی به همراه بوت‌استرپ استفاده شد. در نهایت جهت بررسی الگو از روش تحلیل عاملی تاییدی با بهره‌گیری از نرم افزارهای «ایموس» و «اس‌پی‌اس‌اس» به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد.

یافته‌ها: میزان نقش هر شش مؤلفه نحوه پاسخگویی ($P < 0.01$ و $t_{330} = 27/56$)، توسعه فکری کودکان و نوجوانان ($P < 0.01$) و سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان ($P < 0.01$ و $t_{330} = 59/98$)، عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان ($P < 0.01$ و $t_{330} = 70/72$)، سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان ($P < 0.01$ و $t_{330} = 52/43$)، عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان ($P < 0.01$ و $t_{330} = 50/24$) تفاوت معناداری را نشان داده‌اند. بنابراین می‌توان چنین گزارش داد که از دیدگاه کتابداران مولفه‌های نحوه پاسخ‌گویی، سرمایه انسانی، عوامل فیزیکی، و محیطی ۶۶ درصد، سلامت و بهداشت محیط ۶۷ درصد، و توسعه فکری ۶۸ درصد در سنجش وضعیت نقش دارند.

نتیجه‌گیری: تحلیل عاملی تاییدی بر برآورد مناسب مولفه‌های سرمایه انسانی و سلامت و بهداشت محیط تاکید داشت، در حالی که مولفه‌های توسعه فکری، عوامل فیزیکی و محیطی و نحوه پاسخ‌گویی کتابداران برآورد ضعیف‌تری داشتند. در نهایت با استفاده از روش بوت‌استرپ و شاخص بولین-استین، الگوی نهایی جهت سنجش وضعیت موجود پیشنهاد شد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه، کودکان و نوجوانان، سنجش وضعیت، نهاد کتابخانه‌های عمومی، الگو

مقدمه

کودکان در سال‌های آغازین حیات خود تقریباً هیچ‌گونه شناختی از جهان پیرامون ندارند، توان و آمادگی آن‌ها برای شناسایی تا حد زیادی تحت تاثیر شرایط محیطی است. علاوه بر این، به علت ویژگی‌های شخصیتی خاص این قشر به آسانی می‌توان مسائلی را در ذهن آن‌ها نهادینه کرد. همچنین آموزش‌هایی که انسان در این دوران می‌بیند، گاه تا مدت‌ها در ذهن او می‌ماند و قابل بهره‌وری است (رابین، ۲۰۱۰). از سوی دیگر به علت مسائل فرهنگی و اقتصادی متعدد، همه کودکان [و نوجوانان] نمی‌توانند از فعالیت‌های آموزشی و تفریحی که نیاز به صرف هزینه دارد، استفاده کنند. بنابراین کتابخانه‌ها می‌توانند با ایجاد فضای آموزشی و تفریحی مناسب و رایگان، خدماتی ارائه دهند تا استعدادها و نفع‌های نهفته کودکان و نوجوانان شکوفا شده و موجب پیشرفت خود و توسعه جامعه شوند (موهر، ۲۰۰۶).

بدیهی است از مهمترین ابزارهای شناخت جهان و محیط اطراف و پاسخ به سوالاتی که به‌طور قابل توجه می‌تواند به این افراد کمک می‌کند، کتاب است (محمدی و لطفی، ۱۳۹۶) و از آنجا که زیربنای شخصیت انسان در سال‌های اولیه زندگی پایه‌گذاری می‌شود، آموخته‌های این دوران، تاثیر عمیق و انکارناپذیری بر آینده زندگی فرد دارد. حضور کودکان و نوجوانان در کتابخانه، آشنایی و تعامل با کتابداران، تعامل با سایر هم‌سن‌های کتاب‌خوان و خواندن کتاب، همه و همه در شکل‌گیری عادت حضور در کتابخانه و استفاده از این مکان به عنوان یکی از مکان‌های برطرف‌کننده نیازهای فرهنگی و اجتماعی، نقشی مهم و اساسی ایفا می‌کنند (عمادخراسانی، ۱۳۷۹، ۱۲۰).

از این‌رو کتابخانه برای کودکان و نوجوانان به‌منزله پایگاه مهم آموزشی است که می‌تواند به کمک اندوخته‌های کتابداران، گستره دانش آن‌ها را افزایش دهد (نشاط و حری، ۱۳۸۳). از آنجا که کتابخانه ذوق خواندن و شوق دانستن و روح جستجوگر و علاقه به کارهای پژوهشی را در این سنین برمی‌انگیزد، در رویکردهای جدید، کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان، فراتر از تعریف معمول، محلی برای گردآوری، سازماندهی، ارائه، و اشاعه منابع ویژه و ارائه خدمات اطلاعاتی برای تشویق به کتاب و کتاب‌خوانی، ایجاد سرگرمی، و آموزش آن‌ها تلقی می‌شود (محمدی و لطفی، ۱۳۹۶). در واقع کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان دقیقاً همان هدف‌ها و علل وجودی کتابخانه‌های بزرگسالان را داراست؛ با این تفاوت که مورد استفاده کودکان و نوجوانان قرار می‌گیرند. از این‌رو توسعه چنین کتابخانه‌هایی در راستای استفاده کودکان و نوجوانان از همه منابع اطلاعاتی، همگام با تجهیز کتابخانه‌های بزرگسالان صورت گیرد (میلز و همکاران، ۲۰۱۸).

برخلاف تصور عموم که دانشگاه‌ها را سرنوشت‌سازترین اماکن برای آموزش می‌دانند و سرمایه‌گذاری‌های فراوانی در این مورد انجام می‌شود، مخارج خدمات مراکز ابتدایی و پیش‌دبستانی بسیار اندک و حتی نزدیک به صفر

¹ Rubin

² Mohr

³ Mills et al.

است و این در صورتی است که انگیزه یک شخص برای کسب موقعیت در کار یا رشته‌ای خاص از طریق مطالعه کتاب و تحقیق و بررسی در بزرگسالی ایجاد نمی‌شود، بلکه این ویژگی‌های فردی در طول دوران کودکی رشد می‌کنند. سپس در بزرگسالی موجب موفقیت و پیشرفت در زندگی می‌شوند (صمدی، ۱۳۸۹، ۱۲۹، نقل در بهجتی اردکانی، ۱۳۹۵).

با توجه به نقش تعیین‌کننده دوران کودکی و نوجوانی در شکل‌گیری عادت‌های یادگیری، نگرش‌های فرهنگی و مسیر آینده فرد، بخش‌های کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای آموزشی و فرهنگی عمومی، جایگاهی راهبردی در توسعه سرمایه انسانی جامعه دارند که می‌توانند با فراهم‌سازی خدمات رایگان، تخصصی و متناسب با ویژگی‌های رشدی این گروه سنی، ضمن جبران بخشی از نابرابری‌های فرهنگی و اقتصادی، زمینه پرورش علاقه به مطالعه، تقویت مهارت‌های شناختی و رشد توان پژوهشی را فراهم آورند. با وجود این اهمیت، از آنجا که بین بخش‌های کودک و نوجوان کتابخانه‌های ایران فاصله معناداری با الگوها و استانداردهای موفق جهانی است؛ لذا ضرورت ارزیابی علمی وضعیت موجود، بازنگری در معیارهای عملکردی و بهینه‌سازی طراحی و خدمات این فضاها نمود یافته و از این رو، انجام پژوهش حاضر با هدف سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی و ارائه الگویی مبتنی بر شاخص‌های دقیق و به‌روز، گامی ضروری در جهت ارتقای کارکرد این نهادها و همگامی آن‌ها با تحولات فرهنگی و اطلاعاتی جامعه محسوب می‌شود.

امروزه نمونه‌های بارزی از کتابخانه‌های کودک و نوجوان در کشورهای پیشرفته وجود دارند. در ایران این نمونه‌ها به طرز چشمگیری انگشت‌شمار هستند. بررسی‌ها نشان می‌دهد به‌جز معدود اماکنی نظیر و کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، و بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور که فعالیت آن‌ها نیز به شدت کم‌رنگ شده سایر کتابخانه‌ها حتی استانداردهای ابتدایی را نیز برای این قشر ندارند (منجمی و نشاط، ۱۳۹۳). با توجه به تعداد اندک کتابخانه‌های کانون و عدم امکان دست‌یابی همه کودکان و نوجوانان به همه آن‌ها، نهاد کتابخانه‌های عمومی نیز با قدمتی بسیار متولی خدمت به تمامی اقشار جامعه از جمله کودکان و نوجوانان شناخته شد (دیانی و یگانه‌فر، ۱۳۹۳). از آنجا که مبحث کتابخانه‌های این قشر از اهمیت زیادی برخوردار است، لذا نیاز است تا با بررسی و تعیین معیارهای دقیق‌تر جهت ارزیابی کتابخانه‌های کودک و نوجوان و بهینه‌سازی طراحی اصولی این اماکن فرهنگی در راستای رشد و توسعه فکری کودکان و نوجوانان، با تکیه بر مولفه‌های پژوهش، به تعیین امکان ارائه الگویی مناسب بر مبنای سنجش وضعیت این کتابخانه‌ها پرداخت.

بنابراین پژوهش حاضر با هدف سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و ارائه الگوی مناسب با تاکید بر ۶ شاخص (مولفه) اصلی سنجش وضعیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان شامل نحوه پاسخ‌گویی کتابداران، توسعه فکری، سرمایه انسانی، عوامل فیزیکی، سلامت و بهداشت محیط، و عوامل محیطی و ۳۳ زیرمولفه آن پیردازد تا با برطرف‌سازی نیازهای فرهنگی و اجتماعی کودکان و نوجوانان و شکل‌گیری عادت مطالعه و حضور در کتابخانه و نهادینه‌سازی استفاده از این اماکن فرهنگی، در صدد طراحی فضاهای کتابخانه‌ای

مناسب مبنی بر توسعه فکری این قشر با تکیه بر بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌های کودک و نوجوان در هر یک از معیارهای مزبور، باشد.

پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های پیشین داخل ایران، نشان داد که موسوی و همکاران (۱۴۰۴) طی پژوهشی جهت تعیین مولفه‌های سنجش وضعیت بخش کودک در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور با استفاده از روش دلفی دریافتند که شش مولفه (نحوه پاسخ‌گویی، سرمایه انسانی، عوامل فیزیکی، و محیطی، سلامت و بهداشت محیط، و توسعه فکری) با ۳۳ گویه میانگینی بالاتر از حد متوسط کسب کردند و با رویکردی نوآورانه، ترکیب مولفه‌های سازگار (عوامل فیزیکی، سرمایه انسانی متخصص و توسعه فکری در ارتقای کیفیت خدمات کتابخانه‌ای) را بررسی و راهنمای علمی و کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران کتابخانه‌های کودک فراهم نمودند. غلامحسین‌نژاد (۱۴۰۴) طی تحقیقی اسنادی مبنی بر مطالعات کتابخانه‌ای به بررسی اهداف ایجاد کتابخانه تخصصی کودک و نوجوان کتابخانه مرکزی و نشر دانشگاه فردوسی مشهد پرداخت که مهم‌ترین آن بهره‌مندی جامعه مخاطب کودک و نوجوان با هدف ترویج فرهنگ کتاب‌خوانی و مطالعه، تقویت سطح کمی و کیفی فعالیت‌ها و برنامه‌های کتاب‌محور، پشتیبانی از یادگیری فعال، تفکر خلاق، تشویق کودکان به پرسشگری و کنجکاوی و توسعه روحیه علمی، فراهم آوردن محیطی امن و حمایتی، و در نهایت توسعه دانش و اطلاعات اعضا دانسته‌است. کاشفی خوانساری (۱۴۰۳) طی پژوهشی مبنی بر مطالعات اسنادی و تحقیقات کتابخانه‌ای قابلیت تبدیل شدن کتابخانه‌های مختلف موجود را به کتابخانه تخصصی اصلی ادبیات کودک در ایران بررسی می‌کند و اذعان می‌دارد کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و پس از آن کتابخانه تحقیقاتی شورای کتاب کودک با وجود فاصله زیاد بیش از سایر کتابخانه‌ها قابلیت تبدیل به کتابخانه مرکزی تخصصی ادبیات کودک و نوجوان در ایران را دارا می‌باشند. جعفری و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود طی روش توصیفی-پیمایشی به بررسی کیفیت خدمات الکترونیکی کتابخانه‌های کودک در ابعاد مختلف در دوران کرونا پرداختند و میانگین رتبه «بعد تعامل خدمات و سرعت انتقال اطلاعات» را به ترتیب در بالاترین و پایین‌ترین سطح معناداری یافتند. عظیمی و همکاران (۱۴۰۰) طی پژوهشی مروری به‌طور خاص به تأثیر خدمات جنبی بخش کودکان بر وفاداری کاربران بخش کودک (قصه‌خوانی، قصه‌گویی، شاهنامه‌خوانی، معرفی و نقد کتاب، جمع‌خوانی، کاردستی، بازی گروهی، حافظ‌خوانی، شعرخوانی، و ...) پرداختند. چهرقانی (۱۳۹۹) در پژوهش خود به بررسی مهارت‌های کتابداران کودک و نوجوان طی پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته و ۹ مولفه‌ای در سه زمینه شخصی، حرفه‌ای، و فنی پرداخت و به کمک روش‌های آماری توصیفی و آزمون‌های کلموگروف-اسمیرنوف، شاپیرو-ویلک و ویلکاکسون و نرم‌افزارهای اکسل و اسپاس دریافت که مهارت علاقه و اشتیاق، مدیریت، و مهارت خدمات‌رسانی به ترتیب رتبه اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. عطائی‌کچوئی (۱۳۹۹) در پژوهشی دریافت که طرح بامداد کتابخانه‌ها در مناطق محروم ایران (توسعه کتابخانه‌های کوچک)، یکی از طرح‌های موفق شورای کتاب کودک

در زمینه ترویج کتابخوانی و مؤثر بر رشد و پویایی کودکان است. خاکساریان (۱۳۹۷) در پژوهشی با استفاده از روش پیمایشی طی پرسشنامه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با دستورالعمل‌های ایفلا با استفاده از جدول گرجسی مورگان در ۱۱۶ واحد از کتابخانه‌های جامعه پژوهش به‌عنوان نمونه قابل بررسی پرداخت و دریافت که از بین چهار معیار مورد نظر در مورد بخش کودک و نوجوان کتابخانه‌های مورد بررسی، معیارهای نیروی انسانی، فضا و تجهیزات و خدمات از لحاظ کمی با دستورالعمل‌های ایفلا انطباق نداشته و تنها معیار مجموعه (منابع) از لحاظ کمی دارای انطباق است. بررسی کیفی معیارها نیز نشان از انطباق دو معیار نیروی انسانی و فضا و تجهیزات و عدم انطباق مجموعه و خدمات با دستورالعمل‌های ایفلا داشت. فخارطیسی (۱۳۹۶) طی پژوهشی به روش پیمایشی به کمک ابزار پرسشنامه و آزمون‌های دوجمله‌ای، فریدمن، منویتینی و کروسکال والیس دریافت که مهمترین عوامل اشتیاق به بازگشت به کتابخانه در سنین ۷-۱۸، به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: رفتار کتابدار، استفاده از سالن مطالعه، انگیزه‌های درونی، تأثیرگذاری محیط و امکانات رفاهی و منابع اطلاعاتی. همچنین دختران دو عامل «تأثیرگذاری محیط و امکانات رفاهی» و «انگیزه‌های درونی» را مؤثرتر می‌دانند و گروه‌های سنی بالاتر، عامل «استفاده از سالن مطالعه» را مؤثرتر می‌دانند و در نهایت مهمترین عامل اشتیاق به بازگشت مراجعان کودک و نوجوان به کتابخانه، رفتار کتابدار است. بهجتی‌اردکانی (۱۳۹۵) در پژوهش «طراحی کتابخانه تخصصی کودک در یزد با رویکرد خلاقیت» با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای، دریافت که فضای معماری و فعالیت‌های کودک تعاملی است دو طرفه و فضا باید ذائقه هنری کودک را با ترکیب فرم‌ها، نقش‌ها، رنگ‌ها و عناصر مختلف در کنار هم تحریک کند.

همچنین با بررسی پژوهش‌های خارج از ایران می‌توان اعلام کرد که ژدانووا و همکاران^۱ (۲۰۲۵) در پژوهشی برای انتقال کتابخانه‌ها به یک سیستم باز، چندمنظوره، فرهنگی و ارتباطی جهت ایجاد محیطی آموزشی، ارتباطی و خودآموزی، و نیاز به ایجاد نوع جدیدی از فضاهای اطلاعاتی تأکید دارند و یک مدل آزمایشی از یک کتابخانه مدرن کودکان نیز توسعه دادند.

لی^۲ (۲۰۲۵) در پژوهشی از طریق تجزیه و تحلیل کیفی، عملکرد حیاتی خدمات کتابخانه‌های کودکان را در پیشبرد سوادآموزی و توسعه شایستگی برجسته می‌کند و از یک چارچوب جامع سوادآموزی که خواندن، نوشتن، سواد دیجیتال و تفکر انتقادی را در بر می‌گیرد، حمایت می‌کند.

فیور و همکاران^۳ (۲۰۲۲) طی مطالعه‌ای کیفی و مبنی بر پاسخ‌های باز کتابداران به نقش حیاتی کتابداران کودکان در حمایت از رشد اولیه کودک و آماده‌سازی آن‌ها در حوزه‌های مختلف برای ورود به مدرسه پرداختند و مهارت‌های سواد اولیه به‌عنوان شرط لازم آمادگی برای مدرسه و سپس مهارت‌های عاطفی اجتماعی، مهارت‌های عمومی - مفاهیم - دانش، رویکردهای یادگیری و ریاضیات شناسایی شد و یافته‌ها نشان داد که

¹ Zhdanova et al.

² Lee

³ LeFebvre et al.

کتابداران کودکان درک دقیقی از آن چه کودکان باید بدانند و بتوانند در حوزه‌های مختلف انجام دهند تا برای مدرسه آماده شوند، دارند.

هسینگر-داس و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی به فضاهای بازی و یادگیری و استفاده از فضاهای کتابخانه برای ترویج تعامل مراقب و کودک پرداختند و علم توسعه را با ماهیت در حال تغییر کتابخانه‌های قرن بیست و یکم پیوند زدند و نتایج نشان داد که استفاده از فضاهای بازی و یادگیری با افزایش انواع مکالمه و تعامل با مراقب و کودک همراه بود که از مهارت‌های زبان، سواد و علوم، فناوری، مهندسی و ریاضیات پشتیبانی می‌کرد و بیان‌گر آن بود که کتابخانه‌های مدرن چنانچه فضاهای خود را بیشتر از مخزن کتاب تصور کنند می‌توانند بخشی از یک فرهنگ یادگیری جدید شوند. لوه^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی به ارائه طراحی‌های لازم فیزیکی برای توسعه کتابخانه‌های مختلف از جمله کتابخانه کودکان پرداخت و نظرات آرشیتکت‌های مختلف را جمع‌آوری کرده و در نهایت در مورد مزایا و معایب هر یک از پلن‌های مختلف بحث و بررسی نمود.

میلز و همکاران (۲۰۱۸) نیز در پژوهشی طی یک طرح شبه آزمایشی به بررسی نقش کتابخانه‌ها در افزایش سوادآموزی کودکان پرداختند و کمبود مطالعات تجربی و شبه آزمایشی که تأثیر کتابخانه‌ها بر رشد سوادآموزی کودکان می‌گذارد را مورد بررسی قرار دادند و نتایج یافته‌ها در گروه آزمایش (مقایسه داده‌های پیش از مداخله و بعد از مداخله) نشان داد که از نظر آماری رفتارهای سوادآموزی اولیه ارائه‌دهندگان و شرکت‌کنندگان افزایش معنی‌داری دارد و در عین حال تمرکز هدفمند بر اصول سوادآموزی اولیه باعث ایجاد تفاوت در برنامه‌های داستان و رفتارهای سوادآموزی اولیه هنگام حضور کودکان در زمان داستان می‌شود. چانداسکار و سیواتاسان^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی رضایت از کتابخانه کودکان به روش توصیفی از طریق ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته و تجزیه و تحلیل نمونه‌های مستقل از آزمون تی و اف-تست^۴ دریافتند که ۸۶ درصد از پاسخ‌دهندگان سه تا چهار بار یا حداقل یک بار در هفته از کتابخانه بازدید می‌کنند و کودکان دختر نسبت به پسر از محیط کتابخانه رضایت بیشتری دارند. همچنین میزان رضایت از چیدمان قفسه، محیط کتابخانه و برنامه‌های کودکان بین کودکانی که در مدارس دو زبانه تحصیل می‌کنند، تفاوت چشم‌گیری را نشان داد. بررسی‌های به‌عمل آمده حاصل از پژوهش‌های اخیر خارج از ایران نشان داد که پژوهشگران خارج از ایران در مقایسه با پژوهشگران داخلی به دنبال طراحی فضاهای آموزش و یادگیری و محیطی کتابخانه‌های کودک و نوجوان و در پاره‌ای از موارد در پی نقش کتابداران می‌باشند چرا که این محیط‌های بی‌بدیل فرهنگی در کشورهایشان دایر و مورد استفاده است و این در حالی است که در ایران بیشتر به بررسی معیارها، چالش‌ها، نحوه خدمات‌رسانی و طراحی و ارائه الگوی مناسب کتابخانه‌های تخصصی کودک و نوجوان پرداختند، چرا که در ایران پرداختن به موضوع کتاب و کتابخانه و کتاب‌خوانی آن هم در حوزه تخصصی کودک و نوجوان با توجه به مشکلات عدیده

¹ Hassinger-Das et al.

² Luh

³ Chandrasekar & Sivathaasan

⁴ tF-test

خانواده‌ها و والدینشان بسیار کم‌رنگ شده و پژوهشگران در پژوهش‌های خود در صدد برپایی و راه‌اندازی مجدد و پر رونق کردن این اماکن فرهنگی‌اند. این در حالی است که پژوهش حاضر با تکیه بر پژوهش‌های پیشین در صدد سنجش وضعیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان جهت ارائه الگویی مناسب در راستای علاقه‌مندسازی این قشر به کتابخانه‌ها و کتاب‌خوانی و ترویج فرهنگ مطالعه در راستای تربیت نسل جوان آگاه و مطلع می‌باشد. در نهایت با توجه به بررسی‌های به‌عمل آمده حاصل از پژوهش‌های پیشین و با توجه به این که در ایران پرداختن به موضوع کتاب و کتابخانه و کتاب‌خوانی آن هم در حوزه تخصصی کودک و نوجوان با توجه به مشکلات عدیده خانواده‌ها و والدینشان بسیار کم‌رنگ شده، پژوهش حاضر در پی آن است که با برپایی و راه‌اندازی مجدد و پر رونق کردن این اماکن فرهنگی به هدف اساسی پژوهش و سنجش وضعیت و ارائه الگویی مناسب کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور بپردازد و بر مبنای آن به سوالات زیر پاسخ دهد:

۱. در هر یک از مولفه‌های موجود کدام متغیرها از دیدگاه کتابداران در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور دارای اهمیت بیشتری هستند؟
۲. کدام یک از مولفه‌های موجود در مقایسه با سایر مولفه‌ها از دیدگاه کتابداران در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور نقش بیشتری را ایفا می‌کنند؟
۳. آیا امکان ارائه الگوی مناسب بر اساس سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وجود دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نوع ترکیبی می‌باشد که به روش پیمایشی-تحلیلی و تحلیل عامل تاییدی انجام شده است. در بخش کیفی برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته ۳۶ گویه‌ای بر اساس ۶ مولفه نحوه پاسخگویی، توسعه فکری، سرمایه انسانی، عوامل فیزیکی و محیطی و سلامت و بهداشت محیط در مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای از بسیار کم تا بسیار زیاد استفاده گردید که طی چهار مرحله در بین ۱۷ نفر اعضای پنل دلفی، پالایش شد و به حد اشباع رسید (موسوی و همکاران، ۱۴۰۴). جهت سنجش اعتبار ابزار کمی پژوهش از روش روایی محتوا استفاده شد و پرسشنامه در اختیار پنج نفر از خبرگان رشته قرار گرفت و نظرات و اصلاحات آن‌ها در پرسشنامه اعمال گردید. سپس دو ضریب نسبی روایی محتوایی^۱ و شاخص روایی محتوایی^۲ محاسبه شد و نتایج خبرگان حوزه مورد مطالعه نشان داد که مقدار ضریب نسبی روایی محتوایی ۳۳ گویه، همبستگی هر گویه با نمره کل وجود دامنه ضرایب بین ۰/۲۵ تا ۰/۶۷ را نشان داد که دال بر متناسب بودن تمامی گویه‌ها با نمره کل مولفه‌ها بوده‌اند. همچنین ضریب آلفا برای ۳۳ گویه مقیاس بر روی ۳۳۱

¹ CVR: content validity ratio

² CVI: content validity index

کتابدار مورد بررسی برابر با ۰/۸۹۷ به دست آمد که نشان داد پرسشنامه از ضریب پایایی مناسبی برخوردار می‌باشد. از میان ۲۳۶۵ کتابدار بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، با ۹۵٪ اطمینان و ۵٪ خطا به عنوان حجم نمونه به صورت تصادفی ساده ۳۳۱ نفر براساس فرمول کوکران انتخاب شدند که همگی به پرسشنامه پاسخ دادند. در نهایت پرسشنامه ۳۳ گویه‌ای جهت بررسی هدف اصلی پژوهش یعنی امکان ارائه الگوی سنجش وضعیت موجود در بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور وارد بخش کمی شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون ضریب همبستگی کندال، مجذور کا و فریدمن و تی تک‌متغیری) بهره گرفته شد.

با توجه به این که متغیرها یعنی پاسخ به گویه‌های پرسشنامه به صورت طیف لیکرت بوده‌است، لذا جهت برازش مدل و برآورد بارهای عاملی (ضرایب رگرسیونی) و واریانس ضرایب از روش «ای‌دی‌اف» استفاده شده‌است. علاوه بر آن از آنجا که روش «ای‌دی‌اف» بسته به تعداد پارامتر به حجم نمونه زیادی نیاز دارد، برای مدل عاملی کلی از روش حداکثر درست‌نمایی به همراه بوت‌استرپ^۲ استفاده گردیده‌است. برای بررسی شرط نرمالیتی چندمتغیره از شاخص‌های چولگی و کشیدگی و همچنین شاخص مردیا استفاده شده است. در مرحله اول ساختار هر یک از زیرمقیاس‌ها یا به عبارت دیگر مولفه‌های الگو مورد بررسی قرار گرفت. بدین مفهوم که در هر زیرمقیاس بررسی شد که آیا گویه‌های مربوط به زیرمقیاس به خوبی عامل پنهان را می‌سازند یا خیر؟ در این گام از روش «ای‌دی‌اف» برای برازش مدل و برآورد ضرایب مدل استفاده شده‌است.

سپس در مرحله دوم با استفاده از گویه‌های پرسشنامه و مولفه‌های پنهان، ساختار کلی پرسشنامه به عنوان ابزار واحد مورد بررسی قرار گرفت. در این گام، برای برازش مدل از روش حداکثر درست‌نمایی و برای برآورد از روش بوت‌استرپ استفاده گردید. در نهایت جهت بررسی الگو از روش تحلیل عامل تاییدی با بهره‌گیری از بسته نرم افزار آماری «ایموس»^۳ و «اس‌پی‌اس‌اس»^۴ به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد.

ابتدا قبل از پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش، جدول ۱ بیان‌گر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کتابداران شرکت‌کننده در پژوهش می‌باشد.

¹ ADF: Asymptotically Distribution Free

² Bootstrap

³ Amos

⁴ SPSS

جدول ۱: فراوانی و درصد کتابداران مورد مطالعه در بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور به تفکیک هر استان

ردیف	استان	ویژگی‌های آماری	فراوانی	درصد فراوانی	درصد معتبر	درصد تراکمی
۱	اردبیل	۸	۲/۴	۲/۴	۲/۴	۲/۴
۲	اصفهان	۲۵	۷/۶	۷/۶	۷/۶	۱۰
۳	البرز	۷	۲/۱	۲/۱	۲/۱	۱۲/۱
۴	ایلام	۷	۲/۱	۲/۱	۲/۱	۱۴/۲
۵	آذربایجان شرقی	۱۵	۴/۵	۴/۵	۴/۵	۱۸/۷
۶	آذربایجان غربی	۸	۲/۴	۲/۴	۲/۴	۲۱/۱
۷	بوشهر	۹	۲/۷	۲/۷	۲/۷	۲۳/۹
۸	تهران	۲۰	۶	۶	۶	۲۹/۹
۹	چهارمحال بختیاری	۶	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۳۱/۷
۱۰	خراسان جنوبی	۸	۲/۴	۲/۴	۲/۴	۳۴/۱
۱۱	خراسان رضوی	۱۸	۵/۴	۵/۴	۵/۴	۳۹/۶
۱۲	خراسان شمالی	۹	۲/۷	۲/۷	۲/۷	۴۲/۳
۱۳	خوزستان	۲۱	۶/۳	۶/۳	۶/۳	۴۸/۶
۱۴	زنجان	۱۰	۳	۳	۳	۵۱/۷
۱۵	سمنان	۷	۲/۱	۲/۱	۲/۱	۵۳/۸
۱۶	سیستان و بلوچستان	۶	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۵۵/۶
۱۷	فارس	۲۵	۷/۶	۷/۶	۷/۶	۶۳/۱
۱۸	قزوین	۵	۱/۵	۱/۵	۱/۵	۶۴/۷
۱۹	قم	۲	۰/۶	۰/۶	۰/۶	۶۵/۳
۲۰	کردستان	۶	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۶۷/۱
۲۱	کرمان	۱۱	۳/۳	۳/۳	۳/۳	۷۰/۴
۲۲	کرمانشاه	۱۱	۳/۳	۳/۳	۳/۳	۷۳/۷
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۷	۲/۱	۲/۱	۲/۱	۷۵/۸
۲۴	گلستان	۶	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۷۷/۶
۲۵	گیلان	۱۱	۳/۳	۳/۳	۳/۳	۸۱
۲۶	لرستان	۳	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۸۱/۹
۲۷	مازندران	۱۳	۳/۹	۳/۹	۳/۹	۸۵/۸
۲۸	مرکزی	۱۰	۳	۳	۳	۸۸/۸
۲۹	هرمزگان	۱۰	۳	۳	۳	۹۱/۸
۳۰	همدان	۱۴	۴/۲	۴/۲	۴/۲	۹۶/۱
۳۱	یزد	۱۳	۳/۹	۳/۹	۳/۹	۱۰۰
	جمع کل	۳۳۱	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	

یافته‌های پژوهش

۱. در هر یک از مولفه‌های موجود کدام متغیرها از دیدگاه کتابداران بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور دارای اهمیت بیشتری هستند؟

در پاسخ به سوال اول پژوهش نتایج آزمون فریدمن و محاسبه میانگین گویه‌ها به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۲. نتایج آزمون فریدمن جهت مقایسه گویه‌های مربوط به هر یک از مولفه‌ها در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور از دیدگاه کتابداران مورد مطالعه

ردیف	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ها	اولویت‌ها	χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	تاثیر تراکم کاربران در ساعت استفاده از کتابخانه بر نحوه پاسخ‌گویی کتابداران	۳/۹۸	۰/۸۱	۲/۵۳	۳			
۲	نحوه پاسخ‌گویی کتابداران با توجه به ساعات کاری کتابخانه	۴	۰/۸۸	۲/۵۷	۲			
۳	نحوه پاسخ‌گویی با توجه به تعداد کتابداران بخش کودک و نوجوان	۴/۰۱	۰/۸۷	۲/۵۹	۱	۱۸/۰۶	۳	۰,۰۰۰
۴	نحوه پاسخ‌گویی کتابداران با توجه به موقعیت جغرافیایی و میزان تردد کتابخانه	۳/۸۹	۰/۸۸	۲/۳	۴			
۵	برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات متناسب با سن کودک و نوجوان	۳/۹۱	۰/۹۶	۲/۵۶	۶			
۶	برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات جانبی (قصه‌گویی، شعرخوانی، و غیره)	۴/۲۳	۰/۷۹	۳/۰۸	۵			
۷	برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات مشاوره به نوجوانان	۴/۲۲	۰/۷۸	۳/۰۹	۴	۳۹۱/۲۲	۵	۰,۰۰۰
۸	تنوع و به روز بودن کتب کودک و نوجوان	۴/۷۳	۰/۵۵	۴/۲۱	۱			
۹	تنوع و به روز بودن وسایل بازی و سرگرمی	۴/۷۱	۰/۵۱	۴/۱۵	۲			
۱۰	ارائه بازی‌های خلاقانه	۴/۶	۰/۵۸	۳/۹۲	۳			
۱۱	وجود کتابدار با ظاهر آراسته	۴/۰۸	۰/۹۱	۲/۸۵	۷			
۱۲	سلامت جسمی و روانی کتابداران	۴/۶۹	۰/۴۹	۴/۳۹	۲			
۱۳	وجود اعتماد کاربران کودک و نوجوان به کتابداران	۴/۶۲	۰/۴۶	۴/۱۵	۴			
۱۴	گفتار دلنشین کتابداران متناسب با سنین کودک و نوجوان	۴/۷۶	۰/۴۵	۴/۶۱	۱	۳۱۷/۹۱	۶	۰,۰۰۰

کتاب	ردیف	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ها	اولویت‌ها	χ^2	درجه آزادی	سطح معناداری
		نوجوان							
	۱۵	وجود مهارت خلاقانه در کتابداران	۴/۶۴	۰/۵۷	۴/۲۹	۳			
	۱۶	مهارت فراگیری فناوری‌های اطلاعاتی کتابداران جهت ارائه بهتر خدمات	۴/۴۷	۰/۶۳	۳/۶۷	۶			
	۱۷	وجود مهارت برقراری ارتباط در کتابداران با کودک و نوجوان	۴/۵۸	۰/۵۲	۴/۰۴	۵			
	۱۸	دمای مناسب در کتابخانه	۴/۲۸	۰/۷۳	۳/۵۴	۸			
	۱۹	نور مناسب در کتابخانه	۴/۳۶	۰/۶۳	۳/۷۵	۷			
	۲۰	تهویه مناسب هوا در کتابخانه	۴/۴۵	۰/۶۳	۴/۰۳	۶			
	۲۱	وجود امنیت کافی در کتابخانه	۴/۶۳	۰/۱۶	۴/۷۵	۴	۳۸۲/۹۹	۷	۰,۰۰۰
عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان	۲۲	رنگ آمیزی شادیا فرین فضای کتابخانه	۴/۷۳	۰/۵۱	۵/۰۲	۳			
	۲۳	دکوراسیون و مبلمان و قفسه‌های مناسب کودک و نوجوان	۴/۷۲	۰/۵۷	۵/۰۵	۲			
	۲۴	محوطه‌سازی مناسب و مجزا برای مطالعه، بازی و سرگرمی، قصه‌خوانی و غیره	۴/۷۷	۰/۴۲	۵/۱۶	۱			
	۲۵	تفکیک سنی فضای کتابخانه برای کودک و نوجوان	۴/۶۲	۰/۵۷	۴/۷	۵			
	۲۶	وجود کفپوش‌های مناسب جهت جلوگیری از حوادث	۴/۵۶	۰/۷	۳/۱۹	۲			
سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان	۲۷	وجود تهویه مطبوع	۴/۴۱	۰/۸۳	۲/۹۴	۴			
	۲۸	استقرار میز و صندلی و مبلمان ارگونومیک مناسب با سنین کودک و نوجوان	۴/۶۱	۰/۵۷	۳/۲۴	۱	۸۹/۲۲	۴	۰,۰۰۰
	۲۹	تنظیم نور مناسب جهت حفظ سلامت بینایی	۴/۵۱	۰/۶۱	۳/۰۲	۳			
	۳۰	ایجاد امکان آموزش بهداشت محیطی و فرهنگ‌سازی توسط کتابداران	۴/۳۱	۰/۶۷	۲/۶۱	۵			
عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان	۳۱	ورودی قابل دسترس و دیدرس	۴/۴۵	۰/۷۶	۱/۹۴	۳			
	۳۲	دسترسی محلی مناسب	۴/۵۳	۰/۵۵	۲/۰۱	۲	۹/۳۵	۲	۰/۰۰۹
	۳۳	فضا سازی سر سبز و قابل توجه	۴/۵۷	۰/۱۶	۲/۰۶	۱			

نتایج جدول ۲ بیان‌گر آن است که در هر ۶ مولفه مورد بررسی از دیدگاه کتابداران مورد مطالعه، مقدار آزمون فریدمن حاصله در سطح $P < 0/01$ از مقدار آزمون مجذور کای بحرانی بیشتر بوده‌است. به گونه‌ای که در مولفه نحوه پاسخ‌گویی، مقدار آزمون فریدمن محاسبه شده ($\chi^2_r = 18/06$) از مقدار آزمون جدول مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 11/34$) با درجه آزادی ۳، در مولفه توسعه فکری کودکان و نوجوانان مقدار کسب شده ($\chi^2_r = 391/22$) از مقدار جدول آزمون مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 15/09$) با درجه آزادی ۵، در مولفه سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان مقدار آزمون به‌دست آمده ($\chi^2_r = 317/91$) از مقدار آزمون جدول مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 16/81$) با درجه آزادی ۶، در مولفه عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان مقدار حاصله ($\chi^2_r = 382/99$) از مقدار آزمون جدول مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 18/48$) با درجه آزادی ۷، در مولفه سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان مقدار محاسبه شده ($\chi^2_r = 89/22$) از مقدار آزمون جدول مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 13/28$) با درجه آزادی ۴ و در مولفه عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان مقدار به‌دست آمده ($\chi^2_r = 9/35$) از مقدار آزمون جدول مجذور کای استاندارد ($\chi^2 = 9/21$) با درجه آزادی ۲ بزرگتر بوده‌اند.

همچنان‌که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، در مولفه نحوه پاسخ‌گویی، گویه نحوه پاسخ‌گویی با توجه به تعداد کتابداران، در مولفه توسعه فکری کودکان و نوجوانان، گویه تنوع و به‌روز بودن کتب، در مولفه سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان، گویه گفتار دلنشین کتابداران متناسب با سنین کودک و نوجوان، در مولفه عوامل فیزیکی کتابخانه، گویه محوطه‌سازی مناسب و مجزا برای مطالعه، بازی و سرگرمی، قصه‌خوانی و غیره، در مولفه سلامت و بهداشت محیط، گویه استقرار میز و صندلی و مبلمان ارگونومیک مناسب با سنین کودک و نوجوان، و در نهایت در مولفه عوامل محیطی کتابخانه، گویه فضا‌سازی سرسبز و قابل توجه از دیدگاه کتابداران مورد مطالعه به صورت معنی‌داری بالاترین میانگین را در میان گویه‌های هر مولفه به خود اختصاص داده و از اهمیت بیشتری برخوردار بوده‌اند.

۲. کدام یک از مولفه‌های موجود در مقایسه با سایر مولفه‌ها در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی نقش بیشتری را ایفا می‌کنند؟

در پاسخ به سوال دوم پژوهش با توجه به میزان نقش هر یک از گویه‌های مربوط به مولفه‌های مزبور طی پرسشنامه‌ای در مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای، نتایج آزمون تی تک متغیری به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۳. نتایج آزمون t تک‌متغیری جهت بررسی میزان نقش هریک از مولفه‌ها در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور از دیدگاه کتابداران مورد مطالعه

ویژگی‌های آماری متغیرها	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین فرضی	تفاضل میانگین‌ها	درجه آزادی	احتمال خطای نوع دوم
میزان نقش مولفه نحوه پاسخ‌گویی	۱۵/۸۷	۲/۵۶	۳۳۱	۱۲	۳/۸۷	۳۳۰	۰/۰۰۰
میزان نقش مولفه توسعه فکری کودکان و نوجوانان	۲۶/۴	۲/۵۵	۳۳۱	۱۸	۸/۴	۳۳۰	۰/۰۰۰
میزان نقش مولفه سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان	۳۱/۸۵	۲/۶۱	۳۳۱	۲۱	۱۰/۸۵	۳۳۰	۰/۰۰۰
میزان نقش مولفه عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان	۳۶/۵۵	۳/۲۳	۳۳۱	۲۴	۱۲/۵۵	۳۳۰	۰/۰۰۰
میزان نقش مولفه سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان	۲۲/۴	۲/۵۷	۳۳۱	۱۵	۷/۴	۳۳۰	۰/۰۰۰
میزان نقش مولفه عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان	۱۳/۵۵	۱/۶۵	۳۳۱	۹	۴/۵۵	۳۳۰	۰/۰۰۰

از نتایج جدول ۳ چنین استنباط می‌شود که میزان نقش هر شش مولفه نحوه پاسخ‌گویی ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۲۷/۵۶$)، توسعه فکری کودکان و نوجوانان ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۵۹/۹۸$)، سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۷۵/۵۲$)، عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۷۰/۷۲$)، سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۵۲/۴۳$) و عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان ($P < ۰/۰۱$ و $t_{330} = ۵۰/۲۴$) در سطح $P < ۰/۰۱$ تفاوت معناداری را نشان داده‌اند. بنابراین می‌توان چنین گزارش داد که از دیدگاه کتابداران مورد مطالعه در بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، مولفه‌های نحوه پاسخ‌گویی ۶۶ درصد، توسعه فکری کودکان و نوجوانان ۶۸ درصد، سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان ۶۶ درصد، عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان ۶۶ درصد، سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان ۶۷ درصد و عوامل محیطی کتابخانه کودک و نوجوان ۶۶ درصد و واحد زیادی در سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی نقش دارند.

۳. آیا امکان ارائه الگوی مناسب بر اساس سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های

عمومی کشور وجود دارد؟

نتایج تحلیل عاملی طی دو مرحله در پاسخ به سوال سوم پژوهش به شرح زیر می‌باشد (جدول ۴ و ۵):

جدول ۴. گویه‌های به کار رفته در مدل به تفکیک مولفه‌های مورد بررسی

مولفه ها	گویه ها
نحوه پاسخ‌گویی کتابداران کودک و نوجوان (F1)	تاثیر تراکم کاربران در ساعت استفاده از کتابخانه بر نحوه پاسخ‌گویی کتابداران (q1-1) نحوه پاسخ‌گویی کتابداران با توجه به ساعات کاری کتابخانه (q1-2) نحوه پاسخ‌گویی با توجه به تعداد کتابداران بخش کودک و نوجوان (q1-3) نحوه پاسخ‌گویی کتابداران با توجه به موقعیت جغرافیایی و میزان تردد کتابخانه (q1-4)
توسعه فکری کودکان و نوجوانان (F2)	برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات متناسب با سن کودک و نوجوان (q2-1) برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات جانبی (قصه‌گویی، شعرخوانی، و غیره) (q2-2) برنامه‌ریزی جهت ارائه خدمات مشاوره به نوجوانان (q2-3) تنوع و به روز بودن کتب کودک و نوجوان (q2-4) تنوع و به روز بودن وسایل بازی و سرگرمی (q2-5) ارائه بازی‌های خلاقانه (q2-6)
سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان (F3)	وجود مربیان کتابدار با ظاهر اراسته (q3-1) سلامت جسمی و روانی کتابداران (q3-2) وجود اعتماد کاربران کودک و نوجوان به کتابداران (q3-3) گفتار دلنشین کتابداران متناسب با سنین کودک و نوجوان (q3-4) وجود مهارت خلاقانه در پرسنل کتابخانه (q3-4) مهارت فراگیری فناوری‌های اطلاعاتی کتابداران جهت ارائه بهتر خدمات (q3-5)
عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان (F4)	دمای فیزیکی مناسب در کتابخانه (q4-1) نور مناسب در کتابخانه (q4-2) تهویه مناسب هوا در کتابخانه (q4-3) وجود امنیت کافی در کتابخانه (q4-4) رنگ‌آمیزی شادآفرین فضای کتابخانه (q4-5) دکوراسیون و مبلمان و قفسه‌های مناسب کودک و نوجوان (q4-6) محوطه‌سازی مناسب و مجزا برای مطالعه، بازی و سرگرمی، قصه‌خوانی (q4-7) تفکیک سنی فضای کتابخانه برای کودک و نوجوان (q4-8)
سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان (F5)	وجود کفپوش‌های مناسب جهت جلوگیری از حوادث (q5-1) وجود تهویه مطبوع (q5-2) استقرار میز و صندلی و مبلمان ارگونومیک مناسب با سنین کودک و نوجوان (q5-3) تنظیم نور مناسب جهت حفظ سلامت بینایی (q5-4) ایجاد امکان آموزش بهداشت محیطی و فرهنگ‌سازی توسط کتابداران (q5-5)
عوامل محیطی (F6)	ورودی قابل دسترس و دیدرس (q6-1) دسترسی محلی مناسب (q6-2) فضا سازی سر سبز و قابل توجه (q6-3)

با توجه به این که متغیرها یعنی پاسخ به گویه‌های پرسشنامه به صورت طیف لیکرت بوده است، لذا جهت برازش مدل و برآورد بارهای عاملی از روش «ای‌دی‌اف» و برای مدل عاملی کلی از روش حداکثر درست‌نمایی به همراه «بوت‌استرپ» استفاده گردیده که در این مرحله با استفاده از گویه‌های پرسشنامه و مولفه‌های پنهان، ساختار کلی پرسشنامه به عنوان ابزار واحد مورد بررسی قرار گرفت و نتایج تحلیل عاملی تاییدی هر یک از زیرمقیاس‌ها به صورت جداگانه با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت (جدول ۵).

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل به تفکیک هر یک از مولفه‌های مورد بررسی

مولفه‌ها	شاخص‌ها	مدل تحت بررسی	مدل اشیاع	مدل استقلال
مولفه نحوه پاسخ‌گویی کتابداران کودک و نوجوان	کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۱۱/۷۹۹	-	۱۴/۴۶۴
	نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۵۳	۱	۰/۸۲۵
	بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۷۲۸	۱	۰
	توکر-لوئیس (TLI)	۰/۱۹۸	-	۰
	شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۷۳۳	۱	۰
	شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۳۳۳	۰	۱
مولفه توسعه فکری کودکان و نوجوانان	کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۱۰/۲۷۲	-	۱۸/۳۲۸
	نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۵۱	۱	۰/۸۵۴
	بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۶۶۴	۱	۰
	توکر-لوئیس (TLI)	۰/۴۶۵	-	۰
	شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۶۷۹	۱	۰
	شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۶۰۰	۰	۱
مولفه سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان	کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۸/۱۱۶	-	۴۵/۶۹۱
	نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۷۰	۱	۰/۶۶۷
	بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۸۸۲	۱	۰
	توکر-لوئیس (TLI)	۰/۸۴۱	-	۰
	شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۸۹۴	۱	۰
	شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۶۶۷	۰	۱
مولفه عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان	کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۲۱/۵۹۲	-	۴۵/۳۴۴
	نیکویی برازش (GFI)	۰/۷۵۱	۱	۰/۴۳۷
	بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۶۶۰	۱	۰
	توکر-لوئیس (TLI)	۰/۵۳۶	-	۰
	شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۶۶۸	۱	۰
	شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۷۱۴	۰	۱
مولفه سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان	کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۶/۰۸۷	-	۲۰/۶۵۶
	نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۴۵	۱	۰/۶۲۷
	بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۸۵۳	۱	۰
	توکر-لوئیس (TLI)	۰/۷۴۱	-	۰
	شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۸۷۱	۱	۰
	شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۵۰۰	۰	۱

همان‌طور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد، برای برازش مدل، ابتدا هر یک از مولفه‌ها به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند که به شرح زیر می‌باشد:

در مولفه نحوه پاسخ‌گویی کتابداران کودک و نوجوان برازش کلی مدل از نظر شاخص کای دو نسبی (۱۱/۷۹۹) چندان مناسب نمی‌باشد (بازه مناسب ۱ تا ۵)؛ در مقابل، شاخص نیکویی برازش مدل ۰/۹۵۳ (بیشتر از ۰/۹۵) و نشان‌گر مناسبت برازش مدل بوده است. برای سه شاخص «بنتلر-بونت»^۲، «توکر-لوئیس»^۳ و «تطبیقی»^۴ مقادیر بزرگ‌تر از ۰/۹ نشان‌دهنده برازش مناسب می‌باشد که نتایج نشان داد دو شاخص «بنتلر-بونت» و «تطبیقی» برازشی مناسب داشته‌اند. برای شاخص اقتصادی، مقادیر بیشتر از ۰/۵ نشان‌گر مناسبت مدل از نظر تعداد پارامترهای برآورد شده است. با توجه به این امر، در این شاخص (۰/۳۳) مدل از برازش مناسب برخوردار نبوده است.

در مولفه توسعه فکری کودکان و نوجوانان، برازش کلی مدل از نظر شاخص کای دو نسبی (۱۰/۲۷۲) چندان مناسب نمی‌باشد. در مقابل، شاخص نیکویی برازش مدل ۰/۹۵۱ بوده که دال بر مناسبت برازش مدل می‌باشد و با توجه به شاخص نیکویی برازش، مدل از برازش مناسبی برخوردار بوده است. در سه شاخص «بنتلر-بونت»، «توکر-لوئیس» و «تطبیقی» نتایج نشان داد که دو شاخص «بنتلر-بونت» و «تطبیقی» برازشی نزدیک به برازش مناسب داشته‌اند. برای شاخص اقتصادی، نیز یافته‌ها دال بر آن بودند که مدل به اندازه خوبی (۰/۶۰) مقصد بوده است.

در مولفه سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان، برازش کلی مدل از نظر شاخص کای دو نسبی (۸/۱۱۶) چندان مناسب نبوده و در مقابل، شاخص نیکویی برازش مدل ۰/۹۷ بوده که نشان داد مدل از برازش مناسبی برخوردار می‌باشد. برای سه شاخص «بنتلر-بونت»، «توکر-لوئیس» و «تطبیقی» نتایج گویای آن بود که هر سه شاخص برازش نزدیک به برازش مناسب می‌باشند. در نهایت مقدار شاخص اقتصادی نیز بیان‌گر مناسبت مدل از نظر تعداد پارامترهای برآورد شده بوده است.

در مولفه عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان برازش کلی مدل از نظر شاخص کای دو نسبی (۲۱/۵۹۲) مناسب نبوده است. در مقابل، شاخص نیکویی برازش مدل برابر با ۰/۷۵۱ به دست آمده است که گویای برازش این مدل نزدیک به برازش مناسب می‌باشد. این در حالی است که سه شاخص «بنتلر-بونت»، «توکر-لوئیس» و «تطبیقی» از نقطه برش ۰/۹ کوچک‌تر بوده‌اند و چنین نتیجه گرفته می‌شود که این شاخص‌ها برازش مناسبی را در زمینه عوامل فیزیکی نشان نداده‌اند و سرانجام مقدار شاخص اقتصادی بیشتر از ۰/۵ بوده که نشان داد مدل از نظر تعداد پارامترهای برآورد شده مناسب می‌باشد.

¹ GFI

² Bentler-Bonett

³ Tucker-Lewis index (TLI)

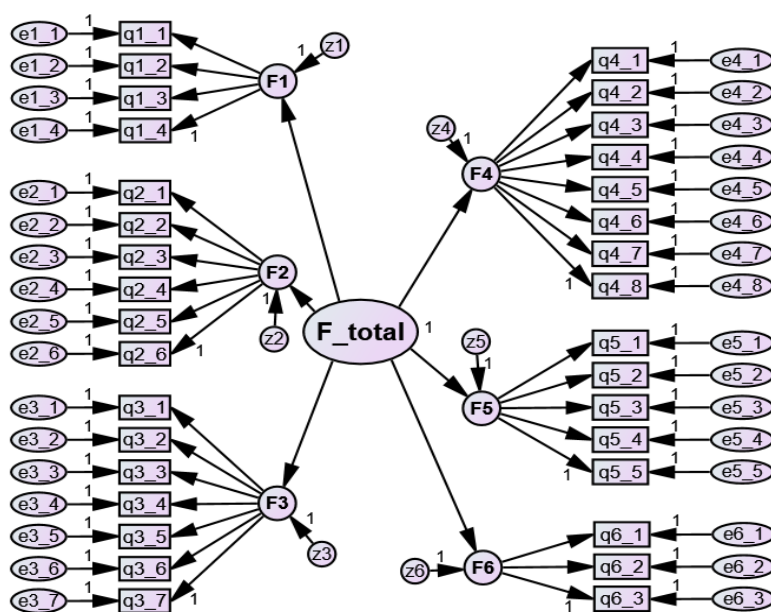
⁴ Comparative Fit Index (CFI)

در مولفه سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان، برازش کلی مدل از نظر شاخص کای دو نسبی (۶/۰۸۷) نزدیک به مقدار مناسب بوده است. همچنین، شاخص نیکویی برازش مدل برابر ۰/۹۴۵ به دست آمده و نشان می‌دهد مدل از برازش مناسبی برخوردار بوده است. برای سه شاخص «بنتلر-بونت»، «توکر-لوئیس» و «تطبیقی» نتایج دال بر آن بود که دو شاخص «بنتلر-بونت» و «تطبیقی» برازش نزدیک به برازش مناسب داشته‌اند و سرانجام، برای شاخص اقتصادی، یافته‌ها بیان‌گر آن بود که این شاخص برای برازش مدل مناسب نمی‌باشد.

در مولفه عوامل محیطی نتایج نشان داد از آنجا که برای اندازه‌گیری مولفه عوامل محیطی فقط ۳ گویه در پرسشنامه وجود داشته‌است، درجه آزادی مدل صفر می‌باشد. از این‌رو مدل اشباع بوده و در نتیجه برازش کلی مدل عاملی تاییدی برای این مولفه قابل اندازه‌گیری نمی‌باشد. همچنین حضور این مولفه به عنوان بخشی از مدل عاملی مرتبه ۲ نیز معتبر و بلامانع بوده و اشباع بودن این مولفه، بر برازش مدل عاملی مرتبه ۲ تاثیر منفی نخواهد داشت. از این‌رو در ادامه به تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم پرداخته می‌شود.

به‌طور کلی با مشاهده نتایج می‌توان چنین اعلام کرد که دو مولفه سوم (سرمایه انسانی در خدمت کودک و نوجوان) و پنجم (سلامت و بهداشت محیط کتابخانه کودک و نوجوان) برازش مناسبی در زیرمقیاس‌های مورد بررسی داشته‌اند، و این درحالی است که مولفه‌های دوم (توسعه فکری کودکان و نوجوانان)، چهارم (عوامل فیزیکی کتابخانه کودک و نوجوان)، و ششم (عوامل محیطی) نسبت به دو مولفه قبلی برازش ضعیف‌تری داشته‌اند، اما مولفه اول (نحوه پاسخ‌گویی کتابداران کودک و نوجوان) ضعیف‌ترین برازش را در میان مولفه‌های مورد مطالعه داشته است.

در شکل ۱ نمودار مدل تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم نشان داده شده است.

شکل ۱. نمودار مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم

تعداد متغیرهای مدل تاییدی مرتبه دوم و انواع آن در جدول ۶ خلاصه شده است.

جدول ۶. تعداد متغیرهای مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم

۷۹	تعداد کل متغیرها
۳۳	تعداد متغیرهای مشاهده شده
۴۶	تعداد متغیرهای مشاهده نشده
۴۰	تعداد متغیرهای بیرونی
۳۹	تعداد متغیرهای درونی

بنابر یافته‌های جدول ۶ این مدل در مجموع دارای ۷۹ متغیر می‌باشد که از این تعداد ۳۳ متغیر آن مشاهده شده هستند که همان گویه‌های پرسشنامه محسوب می‌گردند. همچنین این مدل حاوی ۴۶ متغیر پنهان است که عبارتند از ۱ عامل (مولفه) پنهان کلی، ۶ عامل (مولفه) پنهان متناظر با زیرمقیاس‌های پرسشنامه به همراه ۶ جمله خطای اندازه‌گیری متناظر با این ۶ مولفه پنهان و همچنین ۳۳ جمله خطای اندازه‌گیری مربوط به گویه‌های پرسشنامه می‌باشند. از سوی دیگر، این ۷۹ متغیر به دو دسته درونی و بیرونی قابل تفکیک می‌باشند که ۳۹ متغیر درونی از ۳۳ گویه پرسشنامه، به علاوه ۶ مولفه پنهان ساخته شده به عنوان زیرمقیاس‌های پرسشنامه می‌باشند. همچنین ۴۰ متغیر بیرونی عبارتند از مولفه پنهان کلی، به علاوه ۶ جمله خطای متناظر با مولفه‌های پنهان زیرمقیاس‌ها و ۳۳ جمله خطای متناظر با گویه‌های پرسشنامه می‌باشند. شاخص‌های برازش مدل در جدول ۷ خلاصه شده‌اند.

جدول ۷. شاخص‌های برازش مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم

شاخص	مدل تحت بررسی	مدل اشیاع	مدل استقلال
کای دو نسبی/تعدیل شده (CMIN/DF)	۹/۶۵۰	-	۱۵/۳۹۰
نیکویی برازش (GFI)	۰/۵۶۶	۱	۰/۲۸۶
بنتلر-بونت استاندارد شده (NFI)	۰/۴۱۹	۱	۰
توکر-لوئیس (TLI)	۰/۳۹۹	-	۰
شاخص تطبیقی (CFI)	۰/۴۴۳	۱	۰
شاخص اقتصادی (PRATIO)	۰/۰۹۲۶	۰	۱

نتایج جدول ۷ بیان‌گر آن است که به جز شاخص اقتصادی که نشان‌گر مناسبیت برازش از نظر مقتصد بودن و تعداد پارامتر است، سایر شاخص‌ها چندان مناسب به نظر نمی‌رسند، اما عدم برقراری توزیع نرمال چندمتغیره باعث می‌شود مقدار آماره «کای دو» متورم شده و همچنین شاخص‌هایی از قبیل «بنتلر-بونت» و «توکر-لوئیس» به میزان اندکی برآورد شوند.

بنابراین استفاده از این شاخص‌ها نمی‌تواند اطلاع دقیقی در مورد مناسبیت برازش مدل دهد. به منظور بررسی دقیق‌تر برازش مدل و در نظر گرفتن عدم نرمالیتی، از شاخص «بولین-استین» در روش «بوت‌استرپ» استفاده

¹ Bollen-Stine

گردید. فرض صفر این آزمون آن است که مدل تحلیل عاملی تاییدی ارائه شده مناسب می‌باشد. مقدار احتمال برای شاخص «بولین-استین» 0.002 به دست آمده است. ($p\text{-value}=0.002$)؛ در نتیجه فرض صفر رد گردیده و یافته‌ها نشان داد که مدل چندان مناسب نمی‌باشد. برخی از عللی که می‌توانند باعث ضعیف بودن مدل تاییدی در مطالعه حاضر باشند به قرار زیر است:

- عدم برقراری نرمالیتی چندمتغیره
- حجم نمونه پایین نسبت به تعداد پارامترهای برآورد شده نمودار
- بارگزاری برخی سوالات روی بیش از یک مولفه پنهان¹
- وجود کوارینانس نادیده گرفته شده بین مولفه‌ها

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی تطبیقی پژوهش‌های پیشین با پژوهش حاضر نشان داده که اگرچه برخی مطالعات داخلی، از جمله پژوهش موسوی و همکاران (۱۴۰۴)، به شناسایی مولفه‌های سنجش وضعیت بخش کودک در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور پرداخته‌اند و از حیث نوع مولفه‌ها با پژوهش حاضر هم‌راستا هستند، اما پژوهش کنونی با تمرکز تحلیلی بر وضعیت موجود این مولفه‌ها از منظر کتابداران و با رویکرد ارزیابی جامع، گامی فراتر از شناسایی مولفه‌ها برداشته است. در مقابل، پژوهش‌هایی مانند غلامحسین‌نژاد (۱۴۰۴) و عظیمی و همکاران (۱۴۰۰) هرچند در بررسی توسعه فکری و برنامه‌های جنبی با پژوهش حاضر هم‌پوشانی دارند، اما به لحاظ جامعه آماری (کتابخانه‌های تخصصی یا تمرکز بر خدمات خاص) دامنه‌ای محدودتر از پژوهش کنونی را دربر می‌گیرند.

از سوی دیگر، برخی مطالعات داخلی همچون کاشفی خوانساری (۱۴۰۳) اگرچه به جامعه مخاطب کودک و نوجوان پرداخته‌اند، اما تمرکز آن‌ها بر کتابخانه‌های کانون پرورش فکری یا طراحی کتابخانه‌های تخصصی بوده و نه بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور؛ در نتیجه از نظر بستر نهادی با پژوهش حاضر هم‌خوانی ندارند. همچنین پژوهش‌هایی مانند جعفری و همکاران (۱۴۰۲) و چهرقانی (۱۳۹۹) تنها بر بخشی از مولفه سرمایه انسانی (مهارت‌های فناورانه یا مهارت‌های فردی کتابداران) تمرکز داشته‌اند، در حالی که پژوهش حاضر سرمایه انسانی را در کنار نحوه پاسخ‌گویی، عوامل فیزیکی و محیطی و توسعه فکری به صورت یکپارچه بررسی می‌کند.

اگرچه مطالعات متعددی به برخی ابعاد خدمات، فضا، برنامه‌ها و نیروی انسانی در کتابخانه‌های کودک و نوجوان پرداخته‌اند، اما اغلب آن‌ها رویکردی جزئی‌نگر یا بستر نهادی متفاوت داشته‌اند. پژوهش عطائی‌کچوئی (۱۳۹۹) با تمرکز بر اجرای یک طرح ترویجی در مناطق محروم، صرفاً بر تقویت برنامه‌های کتاب‌خوانی و توسعه فکری تأکید دارد، در حالی که پژوهش حاضر توسعه فکری را در کنار سایر مولفه‌های ساختاری به صورت یکپارچه ارزیابی می‌کند. پژوهش خاکساریان (۱۳۹۷) اگرچه معیارهایی مشابه (نیروی انسانی، فضا و تجهیزات، خدمات

¹ Cross Loading

و مجموعه منابع) را بر مبنای رهنمودهای ایفلا بررسی کرده است، اما پژوهش کنونی این معیارها را با رویکرد سنجش وضعیت موجود بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و از منظر کتابداران بازتعریف و تحلیل می‌کند. در پژوهش فخارطبسی (۱۳۹۶)، رفتار کتابدار به‌عنوان عامل اصلی اشتیاق کودکان و نوجوانان به بازگشت به کتابخانه معرفی شده است که با مولفه‌های سرمایه انسانی و نحوه پاسخ‌گویی در پژوهش حاضر هم‌سو است، اما تمرکز آن بر متغیرهای جمعیت‌شناختی، آن را از هدف ارزیابانه پژوهش کنونی متمایز می‌سازد. همچنین پژوهش‌های بهجتی‌اردکانی (۱۳۹۵) نیز با تمرکز بر طراحی خلاقانه فضا و ارزیابی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری، اگرچه از نظر مولفه‌ها با پژوهش حاضر هم‌پوشانی دارند، اما به لحاظ بستر نهادی و دامنه مطالعه با آن هم‌خوانی ندارند.

در پژوهش‌های خارجی نیز، اگرچه مطالعاتی نظیر ژدانووا و همکاران (۲۰۲۵)، لی (۲۰۲۵) و هسینگر-داس و همکاران (۲۰۲۰) بر نقش فضاهای کتابخانه‌ای، خدمات آموزشی و برنامه‌های یادگیری تأکید دارند و از این حیث با برخی مولفه‌های پژوهش حاضر هم‌راستا هستند، اما تمرکز آن‌ها غالباً بر پیامدهای یادگیری کودکان، طراحی فضا یا چارچوب‌های سوادآموزی خاص بوده و نه بر سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی از منظر کتابداران. به همین ترتیب، پژوهش‌هایی مانند فیور و همکاران (۲۰۲۲) و میلز و همکاران (۲۰۱۸) به مهارت‌ها و رفتارهای کودکان یا اثر برنامه‌ها پرداخته‌اند، در حالی که پژوهش حاضر به ارزیابی ساختاری و نهادی خدمات و شرایط بخش کودک و نوجوان می‌پردازد. پژوهش لوه (۲۰۱۹) با تمرکز بر ارائه الگوهای طراحی فیزیکی کتابخانه‌های کودکان و اتکا به دیدگاه‌های معماران، صرفاً بر بعد کالبدی و فضایی کتابخانه تأکید دارد، در حالی که پژوهش حاضر عوامل فیزیکی را در تعامل با سرمایه انسانی، نحوه پاسخ‌گویی و توسعه فکری و در قالب یک چارچوب ارزیابانه جامع بررسی می‌کند. میلز و همکاران (۲۰۱۸) با تمرکز بر تغییر رفتارهای سوادآموزی اولیه کودکان در جریان اجرای برنامه‌های داستانی، به پیامدهای آموزشی برنامه‌ها پرداخته‌اند؛ این در حالی است که پژوهش حاضر نه پیامدهای رفتاری کودکان، بلکه کیفیت و وضعیت برنامه‌های خلاقانه و ظرفیت آن‌ها در توسعه فکری کودکان و نوجوانان را از منظر نهادی مورد سنجش قرار می‌دهد. همچنین چانداسکار و سیواتاسان (۲۰۱۶) با مقایسه رضایت کودکان دختر و پسر از چیدمان فضا، محیط کتابخانه و برنامه‌های کودکان، اگرچه از نظر مؤلفه‌های فیزیکی و برنامه‌ای با پژوهش حاضر هم‌سو هستند، اما تمرکز آن‌ها بر رضایت کاربران و تفاوت‌های جنسیتی، آن را از رویکرد ارزیابی جامع بخش کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی کشور در پژوهش کنونی متمایز می‌سازد.

در مجموع، پژوهش‌های پیشین یا به بررسی مولفه‌هایی منفرد، یا به زمینه‌های نهادی خاص پرداخته‌اند؛ در حالی که پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی جامع و ارزیابانه، برای نخستین بار مجموعه‌ای منسجم از مولفه‌های کلیدی را در بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مورد سنجش قرار داده و بدین‌سان خلأ موجود در ادبیات پژوهش را پوشش می‌دهد.

نتایج مدل‌سازی و تحلیل‌های کمی و کیفی پژوهش حاضر نیز، با توجه به مطالعات مرتبط پیشین در ایران و

خارج از ایران، بیان‌گر این است که پژوهشگران ایرانی عمدتاً بر معیارها، چالش‌ها و الگوهای کلی کتابخانه تخصصی کودک و نوجوان متمرکز بوده‌اند، در حالی که تحقیقات خارجی با تمرکز بر طراحی فضایی، تعاملی و کارکردی مدرن و نقش کلیدی کتابداران در پرورش شناختی کودکان، نشان‌گر رویکردهای نوین و کاربردی در این حوزه است. این تفاوت ضرورت بهره‌گیری از دانش و تجارب بین‌المللی به همراه در نظر گرفتن شرایط بومی و فرهنگی کشور را دوچندان می‌کند.

در مجموع، تاکید یافته‌ها بر این است که برای توسعه پایدار و ارتقا مستمر کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان ایران، توجه و سرمایه‌گذاری متوازن در تمامی ابعاد نیروی انسانی، محتوایی، فیزیکی، محیطی و بهداشتی ضروری است. توجه تک‌محوری به یک مولفه بدون در نظر گرفتن سایر ابعاد، می‌تواند منجر به کاهش کیفیت کلی خدمات شود. لذا رویکردی جامع در طراحی، مدیریت و ارزیابی این کتابخانه‌ها کلید موفقیت و ایجاد جاذبه‌های پایدار برای ترغیب و استمرار مطالعه کودکان و نوجوانان کشور خواهد بود.

در این راستا نمودار مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم، ساختار مفهومی پژوهش را به صورت گرافیکی و با وزن‌های رگرسیونی استاندارد نشان می‌دهد که بیان‌گر نتایج پژوهش به شرح زیر می‌باشد.

مدل گرافیکی ارائه‌شده مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم (شکل ۱)، ساختار شش بعدی وضعیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان ایران را به صورت نظام‌مند نمایش می‌دهد. در این مدل، عامل کلی با عنوان «اف توتال»، از طریق شش مولفه اصلی «اف ۱- اف ۶» سنجش وضعیت بخش کودک و نوجوان را پوشش داده است. هر یک از این مولفه‌ها نیز با زیرمجموعه‌ای از گویه‌ها بر اساس وزن‌های رگرسیونی استاندارد مدل‌سازی شده‌اند که در ادامه به تفسیر نمودار آن پرداخته خواهد شد.

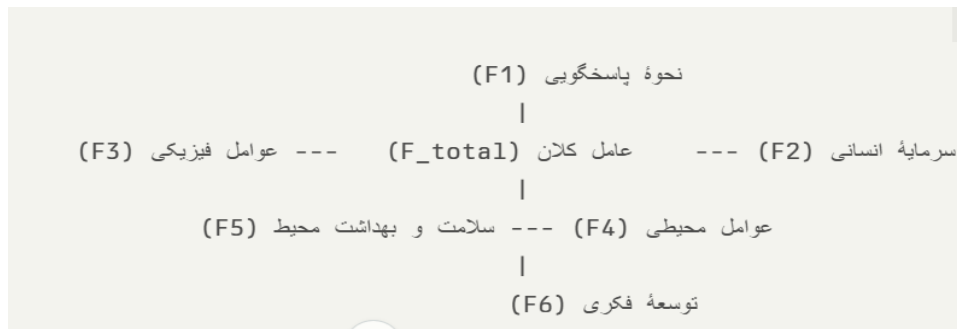
۱. ارتباطات عامل کلی با مولفه‌های اصلی تقریباً بالا و متوازن است (بین ۰/۴۵ تا ۰/۹۴)، که نشان‌دهنده نقش همه‌جانبه و موثر ابعاد مختلف در ساختار کلی مدل است. این یافته با نتایج کمی پژوهش حاضر و درصدهای تاثیر مولفه‌ها (۶۶ تا ۶۸ درصد) هم‌خوانی دارد و رویکرد جامع‌نگر در تحلیل وضعیت را تایید می‌کند.

۲. تفسیر بارهای عاملی استاندارد مولفه‌ها نشان‌دهنده میزان تاثیرگذاری هر بعد در تبیین عامل کلی هستند. به‌طور مثال مولفه سلامت محیطی و سرمایه انسانی از ساختار سنجش پایدارتر و مستحکم‌تری برخوردار هستند و جهتی مهم برای سیاست‌گذاری و ارتقا کیفی کتابخانه‌های کودک و نوجوان محسوب می‌شوند.

۳. تنوع و پراکندگی بارهای عاملی گویه‌های زیرمجموعه نیز نشان‌دهنده پیچیدگی مفهومی برخی ابعاد و ضرورت تقویت ابزارهای اندازه‌گیری به ویژه در مولفه‌هایی نظیر پاسخ‌گویی و عوامل فیزیکی است. بنابراین مدل این ابعاد جهت بهبود برازش مدل نیاز به بازنگری و ارتقا دارد.

در مجموع، مدل ارائه‌شده می‌تواند به‌عنوان سندی کاربردی برای برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و پیشنهاد الگوهای متناسب توسعه کیفی کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان ایران مورد استفاده قرارگیرد و با توجه به نمودار مدل

عاملی تاییدی مرتبه دوم (شکل ۱) و تجزیه و تحلیل مولفه‌ها و یافته‌های جامع پژوهش، می‌توان یک مدل مفهومی کاربردی و جامع را برای سنجش و ارتقاء وضعیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان در ایران طراحی کرد. مدل مفهومی پیشنهادی سنجش و توسعه کتابخانه‌های کودک و نوجوان شامل شش مولفه کلیدی است که در تعامل با یکدیگر وضعیت کلی کتابخانه‌ها را شکل می‌دهند. (شکل ۲)

شکل ۲. مدل مفهومی پیشنهادی

تشریح مولفه‌های مدل مفهومی

۱. نحوه پاسخ‌گویی (F1): این مولفه بر مدیریت نیروی انسانی، کیفیت پاسخ‌گویی و زمان‌بندی تمرکز دارد. بارهای رگرسیونی نشان می‌دهد کیفیت خدمات به واسطه تعداد و ساعت کاری کتابداران و مدیریت بار کاری تاثیر می‌پذیرد. افزایش آموزش‌های مهارتی در پاسخ‌گویی و مدیریت زمان از پیشنهادات اساسی است.
۲. سرمایه انسانی (F2): سرمایه انسانی مولفه‌ای است بیان‌گر اهمیت استفاده از نیروی انسانی توانمند و آموزش داده شده در فناوری اطلاعات و فنون ارتباطی قابل توجه که مبنی بر سلامت کارکنان و بر پایه بهبود عملکرد کل سیستم کتابخانه‌ای عمل می‌کند.
۳. عوامل فیزیکی (F3): فضای کالبدی شامل مبلمان و دکوراسیون ارگونومیک و محیطی تفکیک‌شده برای فعالیت‌های مختلف کودک و نوجوان است. بارهای متفاوت گویه‌ها عملکرد این مولفه را پیچیده کرده و نیاز به استانداردهای سازشی و بهبود مستمر دارد.
۴. عوامل محیطی (F4): فضای سبز، دسترسی مناسب و محیط‌های هدفمند برای مطالعه و بازی در این بخش قرار دارد. اهمیت ایجاد محیط آرامش‌بخش و دسترسی آسان به کتابخانه برای مخاطبان خردسال از نکات برجسته این بخش است.
۵. سلامت و بهداشت محیط (F5): استانداردهای نور، تهویه، کفپوش ایمن و آموزش‌های بهداشت محیط را شامل می‌شود. سلامت محیطی شرط لازم برای حفظ سلامت بینایی و جسمی کودکان و رشد مطلوب آن‌ها است.
۶. توسعه فکری (F6): داشتن منابع متنوع، به‌روز و برنامه‌های فرهنگی و آموزشی، بازی‌های خلاقانه و خدمات مشاوره‌ای در این مولفه قرار دارد. رشد فکری کودکان مستلزم محیطی پویا است که این مولفه تضمین‌کننده آن است.

به‌طور کلی، پژوهش حاضر شکاف‌های پیشین را با الگویی جامع از دیدگاه کتابداران پر می‌کند و سیاست‌گذاران را به تقویت سرمایه انسانی و فضاهای تعاملی هدایت می‌نماید. پیرو آن به تایید یا عدم تایید نمودار و الگوی مناسب جهت سنجش وضعیت کتابخانه‌های مورد مطالعه در حوزه مورد مطالعه پرداخته می‌شود که در ادامه به ارائه مدل مفهومی و کاربردی به شرح ذیل می‌انجامد.

در راستای پژوهش صورت گرفته، تحلیل مدل عاملی تاییدی مرتبه دوم با شش مولفه اصلی؛ نحوه پاسخ‌گویی، سرمایه انسانی، عوامل فیزیکی، عوامل محیطی، سلامت و بهداشت محیط و توسعه فکری کودکان و نوجوانان، بیان‌گر نقش تقریباً برابر و متوازن این مولفه‌ها در سنجش وضعیت موجود بخش کودک و نوجوان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور می‌باشد. درصد‌های تاثیر آن‌ها در بازه ۶۶ تا ۶۸ درصد قرار دارد که نشان‌دهنده ضرورت رویکردی جامع، سیستماتیک و چند بعدی در ارزیابی و ارتقا کیفیت کتابخانه‌های تخصصی کودکان و نوجوانان است.

مولفه توسعه فکری با ۶۸ درصد نقش برجسته‌تر، اهمیت محتوای متنوع، به‌روز و جذاب را در ارتقا کیفیت خدمات آموزشی و فرهنگی تاکید می‌کند. این یافته با تاکید کتابداران بر جامعیت منابع و تنوع ابزارهای سرگرمی و بازی‌های خلاقانه هماهنگ است و ضرورت توجه ویژه به لزوم پوشش محتوایی غنی و پرورش فکری مخاطبین کودک و نوجوان را یادآور می‌شود.

ضریب بالای نقش سرمایه انسانی و سلامت و بهداشت محیط در حدود ۶۷ درصد نشان‌گر تاثیر قطعی و اساسی نیروی متخصص، سالم، آموزش‌دیده و فضای محیطی بهداشتی و استاندارد در موفقیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان است. این نتیجه سازگار با یافته‌های پژوهشگران داخلی و خارجی است قید شده در ابتدای این مبحث است که بر مهارت‌های ارتباطی، سلامت روانی و جسمی کتابداران و همچنین استانداردسازی محیط کالبدی و بهداشتی تاکید داشته‌اند. نکته قابل توجه، پایداری ساختاری و نمودار آماری قوی این دو مولفه است که می‌تواند به عنوان پایه‌ای مستحکم برای برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای مورد استفاده قرار گیرد.

در مقابل، مولفه‌های نحوه پاسخ‌گویی، عوامل فیزیکی و عوامل محیطی با برآش ضعیف‌تر مدل، نشان می‌دهند که این حوزه‌ها به دلیل پیچیدگی مفهومی، تنوع گویه‌ها یا احتمالاً نقص در ابزارهای اندازه‌گیری نیازمند بازنگری، اصلاح و توسعه بیشتر هستند. به‌ویژه ضعف مدل مربوط به مولفه نحوه پاسخ‌گویی، ضرورت اصلاح و بازتعریف معیارهای اندازه‌گیری کیفیت خدمات و پاسخ‌گویی نیروی انسانی را برجسته می‌سازد. این امر به همراه یافته‌های کیفی دلفی، ضرورت مدیریت نیروی انسانی، افزایش تعداد کتابداران، بهینه‌سازی زمان‌بندی کاری و تقویت آموزش‌های مهارتی و ارتباطی را نشان می‌دهد. در نهایت مدل مفهومی فوق بر اساس داده‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل مدل عاملی تاییدی قابل اجرا است و می‌تواند به عنوان چارچوب سیاست‌گذاری، طراحی برنامه‌ها و ارزیابی کیفی در کتابخانه‌های کودک و نوجوان ایران به کار رود. این مدل نشان می‌دهد که توسعه مستمر و پایدار کتابخانه‌های کودک و نوجوان نیازمند نگاه یکپارچه و هم‌زمان به ابعاد انسانی، فیزیکی، محیطی و محتوایی است تا زمینه‌ساز ارتقا کیفیت خدمات و افزایش رضایت مخاطبان کودک و نوجوان گردد.

پیشنهادها

در نهایت با توجه به دیدگاه‌های متخصصان کتابداری حوزه کودکان و نوجوانان و نقاط ضعف و قوت کتابخانه‌های تخصصی این قشر پیشنهادات عملی بر اساس یافته‌ها ارائه می‌گردد.

الف) پیشنهادهای کوتاه‌مدت (اولویت اجرایی بالا)

- تقویت آموزش مهارتی کتابداران با تمرکز بر مولفه‌های نحوه پاسخگویی و سرمایه انسانی: برگزاری کارگاه‌های فشرده (حداقل ۴۰ ساعته) در مهارت‌های ارتباطی، مدیریت زمان و فناوری اطلاعات برای کتابداران؛
- بهینه‌سازی نیروی انسانی: استخدام ۲۰٪ نیروی اضافی متخصص در بخش کودکان و تنظیم شیفت‌های کاری برای پوشش ساعات پیک کاری (عصرها و تعطیلات) و پیگیری و ارزیابی از طریق نظرسنجی ماهانه از کاربران برای سنجش رضایت.
- ارتقای بهداشت و سلامت محیط: بازرسی استاندارد نورپردازی، تهویه و کفپوش در کتابخانه‌ها ظرف ۶ ماه، با اولویت استان‌های پرجمعیت به کمک ابزار چک‌لیست ساده بر اساس استانداردهای سازمان بهداشت جهانی برای کودکان.

ب) پیشنهادهای میان‌مدت/بلندمدت (رویکرد سیستماتیک)

- طراحی فضاهای تعاملی مدرن بر مبنای مولفه‌های عوامل فیزیکی و عوامل محیطی: بازسازی ۵۰ درصدی فضاها با مبلمان ارگونومیک، بخش‌های تفکیک‌شده (فضای مطالعه، بازی، دیجیتال و فضای باز و عناصر سبز مانند کتابخانه‌های دانمارک)؛
- غنی‌سازی محتوایی و برنامه‌های فکری با تاکید بر مولفه توسعه فکری: تأمین منابع جدید (کتاب‌های دیجیتال و برنامه‌های فرهنگی هفتگی با تمرکز بر تنوع فرهنگی بومی) و ارزیابی نرخ بازگشت کاربران با هدف افزایش حداقل ۴۰ درصدی آن‌ها؛
- بازنگری ابزار اندازه‌گیری با رویکرد تحلیل عاملی تاییدی و اجرای دوره‌های بعدی با حجم نمونه بزرگ‌تر و نرمال‌سازی چندمتغیره و افزودن کوواریانس‌ها برای بهبود برازش مولفه‌ها به قصد ایجاد خروجی با نسخه بهینه‌شده مدل مفهومی (شکل ۲) به عنوان ابزار ملی ارزیابی؛
- این پیشنهادها رویکردی یکپارچه را تضمین می‌کنند و از تمرکز تک‌محوری (مانند فقط محتوا) پرهیز دارند. اجرای آن‌ها می‌تواند کتابخانه‌ها را به مراکز فرهنگی پایدار تبدیل کند.

ضعیف بودن برازش مدل‌های «نحوه پاسخ‌گویی»، «توسعه فکری»، «عوامل فیزیکی» و «عوامل محیطی» می‌تواند نشان‌دهنده پیچیدگی مفهومی، وجود گویه‌های ناکافی یا غیرمتجانس، یا نیاز به بازنگری در ساختار مولفه‌ها باشد. به ویژه ضعف شدید مدل مولفه نحوه پاسخ‌گویی حاکی از ضرورت بازبینی و بهبود ابزارهای

اندازه‌گیری این جنبه است. بنابراین، در پژوهش‌های آینده توصیه می‌شود برای مولفه‌هایی که برازش ضعیفی داشتند، با استفاده از روش‌های توسعه ابزار و بازنگری مفهومی دقیق‌تر، شاخص‌ها اصلاح و تکمیل شوند تا مدل کلی سنجش وضعیت کتابخانه‌های کودک و نوجوان از پایداری و اعتبار بیشتری برخوردار گردد. بنابراین برای پژوهش‌های آتی پیشنهادهای به شرح زیر ارائه می‌شود.

- ارائه و تدوین مدل سنجش کیفیت کتابخانه‌ها مبتنی بر شاخص‌های چندمعیاره که نه تنها ظاهر کتابخانه بلکه کیفیت خدمت‌رسانی، سرمایه انسانی و محیط را به صورت یکپارچه ارزیابی نماید.
- اصلاح و بهینه‌سازی پرسشنامه‌ها و ابزارهای سنجش به طوری که بارگذاری چندگانه سوالات کاهش یابد و ابعاد مولفه‌ها واضح‌تر تعریف شود.
- توجه ویژه به افزایش تعداد و تنوع گویه‌ها در مولفه‌های با برازش ضعیف مانند نحوه پاسخ‌گویی و عوامل فیزیکی؛
- بومی‌سازی مدل‌ها و شاخص‌ها متناسب با نیازها و شرایط خاص هر منطقه و گروه هدف؛
- اصلاح و تقویت ساختار مدل‌ها و ابزارهای ارزیابی جهت دستیابی به نتایج معتبرتر و کاربردی‌تر با هدف ارتقا کیفی کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان در ایران، چرا که این رویکرد دو وجهی هم موجب بهبود خدمات عملی و هم غنای علمی در حوزه مدیریت کتابخانه‌های کودک و نوجوان خواهد شد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی / مرکز تهران شمال به خاطر حمایت مالی / حمایت معنوی / همکاری در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.

از خانم دکتر فرشته سپهر به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.

از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.

نگارندگان بر خود لازم/فرض می‌دانند از خانم دکتر زهره میرحسینی به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

- بهجتی اردکانی، میترا (۱۳۹۵). طراحی کتابخانه تخصصی کودک در یزد با رویکرد خلاقیت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علم و هنر، وابسته به جهاد دانشگاهی، گروه معماری.
- جعفری، سمیه؛ اکبری، مریم؛ قادی، مریم (۱۴۰۲). ارزیابی کیفیت خدمات الکترونیکی کتابخانه‌های کودک در دوران کرونا، اولین همایش بین‌المللی جامعه‌شناسی، علوم اجتماعی و آموزش و پرورش با رویکرد نگاهی به آینده، بوشهر.
- چهرقانی، لیلا (۱۳۹۹). بررسی مهارت‌های مورد نیاز کتابداران کتابخانه‌های عمومی در بخش کودک و نوجوان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت اطلاعات، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم.
- خاکساریان، امید (۱۳۹۷). ارزیابی بخش کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی استان اصفهان در سال ۹۶ و مقایسه آن با رهنمودهای ایفلا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مدیریت اطلاعات، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم.
- دیانی، محمد حسین؛ یگانه‌فر، مرضیه (۱۳۹۳). بررسی جایگاه موجود و مورد انتظار بخش کودکان و نوجوانان در کتابخانه‌های عمومی خراسان رضوی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۷ (۴)، ۱۹-۳۴.
- عطائی کچوئی، زهره (۱۳۹۹). ترویج ادبیات کودک و نوجوان در مناطق محروم (با تمرکز بر طرح بامداد کتابخانه‌ها در شورای کتاب کودک). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی، گرایش ادبیات کودک و نوجوان، دانشگاه پیام نور.
- عظیمی، محمدحسن؛ خادمی‌زاده، شهناز؛ خدری، مریم (۱۴۰۰). تاثیر خدمات جنبی بخش کودکان کتابخانه‌های عمومی بر وفاداری کاربران (مطالعه موردی: بخش کودک کتابخانه مرکزی استان خوزستان). فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۲، ۱۱۰-۱۱۷.
- عماد خراسانی، نسرين دخت (۱۳۷۹). خدمات عمومی کتابخانه و روش‌های آن. تهران، نشر کتابدار.
- غلامحسین‌نژاد، شهناز (۱۴۰۴). معرفی کتابخانه تخصصی کودک و نوجوان، مدیریت کتابخانه مرکزی و نشر دانشگاه فردوسی مشهد. تازه‌های اطلاع‌رسانی و مهارت‌های اطلاع‌یابی، ۲۵ (۵۴)، ۱-۳.
- فخارطیسی، ملیحه (۱۳۹۶). عوامل موثر بر میزان اشتیاق به بازگشت کودکان و نوجوانان به کتابخانه، از دید مراجعان کودک و نوجوان کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۷ (۲)، ۶۱-۷۶.
- کاشفی خوانساری، سید علی (۱۴۰۳). در جستجوی کتابخانه تخصصی مرکزی ادبیات کودک و نوجوان ایران. آینه پژوهش، ۳۵ (۳)، ۸۷-۹۸.
- محمدی، سیدتقی؛ لطفی، رضا (۱۳۹۶). شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌ها و راه‌کارهای توسعه مطالعه و کتابخوانی. کنفرانس منطقه‌ای فرهنگ مطالعه و کتابخوانی اسبب شناسی و راهکارها، زنجان.
- نشاط، نرگس؛ حرّی، عباس (۱۳۸۳). کتابخانه‌های آموزشگاهی در مدرسه کتابخانه مدار. تهران، شبکه کتاب.
- نشاط، نرگس؛ منجمی، لیلا (۱۳۹۵). کتابخانه ملی کودکان و نوجوانان ایران: بایدها و نبایدها (مقایسه‌ای بین‌المللی). فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۷ (۱)، ۱۶۴-۱۸۴.

موسوی، نورالسادات؛ سپهر، فرشته؛ میرحسینی، زهره (۱۴۰۴). تعیین مؤلفه‌های سنجش وضعیت بخش کودک در نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور با استفاده از روش دلفی. فصلنامه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، doi: 10.61882/publiij.2025.2066522.1013

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، دفتر برنامه‌ریزی، اداره استاندارد (۱۳۹۸). استاندارد خدمات کتابخانه‌های عمومی برای کودکان و نوجوانان. تهران، موسسه انتشارات کتاب نشر.

References

Atayi Kochooyi, Z. (2021). *Promoting children's literature in disadvantaged areas: Focusing on the morning plan of libraries in the Children's Book Council* [Unpublished master's thesis]. South Tehran Center, Payam Noor University. (in Persian)

Azimi, M., Khademizadeh, Sh., & Khedri, M. (2021). The impact of ancillary services in the children's section of public libraries on user loyalty: A case study of children's section of the central library of khuzestan province. *Quarterly Journal of New Strategies in Psychology and Educational Sciences*, 12, 110–117. (in Persian)

Behjati Ardakani, M. (2016). *Specialized children's libraries in Yazd creative design approach* [Unpublished master's thesis]. Science & Art University. (in Persian)

Chandrasekar, K., & Sivathaasan, N. (2016). Children's section of the Jaffna Public Library: User satisfaction survey. *Library Review*, 65 (1-2), 108-119.

Chehregani, L. (2020). Studying the skills required by librarians in public libraries in the child and adolescent sector. [Unpublished master's thesis]. University of Qom. (in Persian)

Dayyani, M. H., & Yeganefar, M. (2014). Investigation of the current and expected status of the children and adolescents section in public libraries of Khorasan Razavi. *Journal of Librarianship and Information*, 17(4), 19–34. (in Persian)

Department of the National Public Libraries Institution (2019). *Public Library Services for Children and Young Adults: Standards and Guidelines*. Tehran: Ketab Nashr. (in Persian)

Emad Khorasani, N. D. (2000). *Public library services and methods*. Tehran: Ketabdar. (in Persian)

Fakhar Tabasi, M. (2017). Study of the factors influencing children and adolescents' willingness to return to the library from the viewpoints of children and adolescent clients of public libraries in Mashhad. *Library and Information Science Research*, 7(2), 61-76. (in Persian)

Gholamhosseinzadeh, S. (2025). Introduction to the specialized library for children and young adults, management of the central library and publication of Ferdowsi University of Mashhad. *Information Herald*, 25(54), 1–3. (in Persian)

Hassinger-Das, B., Zosh, J. M., Hansen, N., Talarowski, M., Zmich, K., Golinkoff, R. M., & Hirsh-Pasek, K. (2020). Play-and-learn spaces: Leveraging library spaces to promote caregiver and child interaction. *Library & Information Science Research*, 42 (1), 101002.

Jafari, S., Akbari, M., & Ghaedi, M. (2023, Sep. 22). *Evaluating the quality of electronic services of children's libraries during the Corona era*. First International Conference on Sociology, Social Sciences and Education with a Future-Looking Approach, Bushehr. (in Persian)

Kashfi Khansari, S. A. (2024). In search of the specialized central library of children and young adults' literature of Iran. *Mirror of Research*, 35(3), 87–98. (in Persian)

- Khaksarian, O. (2018). The evaluation of the children and adolescence part of Isfahan public libraries according to IFLA'S guideline in '96. [Unpublished master's thesis]. University of Qom. (in Persian)
- Lee, P. (2025). Transforming children's library services: Literacy and competency development perspectives. *Public Library Quarterly*, 44(2), 150-174.
- LeFebvre, R., Cahill, M., & Lazic, G. (2022). Children's librarians' conceptualizations of school readiness. *Public Library Quarterly*, 42(5), 479-499.
- Loh, Ch. (2019). Design patterns for school libraries: A preliminary report of the Building a Reading Culture Study. *Office of Education Research (OER)*, National Institute of Education, Nanyang Technological University (NIE NTU), Singapore.
- Mills, J. E., Campana, K., Carlyle, A., Kotrla, B., Dresang, E. T., Urban, I. B., Capps, J. L., Metoyer, Ch., Feldman, E. N., Brouwer, M., & Burnett, K. (2018). Early literacy in library storytimes, part 2: A quasi-experimental study and intervention with children's storytime providers. *Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 88(2), 160-176.
- Mohammadi, S. T., & Lotfi, R. (2016, Nov 17). *Identification, prioritization and strategies for developing reading and studying*. Regional Conference on Reading and Studying Culture, Pathology and Strategies, Zanjan. (in Persian)
- Mohr, K. A. J. (2006). Children's choices for recreational reading: a three-part investigation of selection preferences, rationales, and processes. *Journal of Literacy Research*, 38(1), 81-104.
- Mousavi, N., Sepehr, F., & Mirhosseini, Z. (2025). Determining the components for measuring the status of the children's section in public library institutions of the country using the Delphi method. *Information Research and Public Libraries Quarterly*. <https://doi.org/10.61882/publrij.2025.2066522.1013>. (in Persian)
- Neshat, N., & Horri, A. (2004). *School library in library oriented school*. Tehran: Book Network. (in Persian)
- Neshat, N., & Monajjemi, L. (2016). Iranian children national library: Dos and don'ts (An international comparison). *Librarianship and Information Organization Studies*, 27(1), 164-184. (in Persian)
- Rubin, R. E. (2010). *Foundations of library and information science*. New York, Neal-Schuman Publishers. Thompson, A. R. 1981 *Education and Development in Africa*. Harare: College Press.
- Zhdanova, I., Kuznecova, A., & Nenasheva, A. (2025). Modern approaches to designing children's libraries. *Bulletin of Belgorod State Technological University named after V G Shukhov*, 10(5), 73-82. Retried January 25, 2026, from <https://www.researchgate.net/?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19>.